

DOI: <https://doi.org/10.31648/apr.5383>

Data przesłania artykułu: 10 stycznia 2020 r.

Data akceptacji artykułu: 8 marca 2020 r.

PISARZ NA WYGNANIU: WYMIARY EMIGRACJI W OPOWIADANIU VLADIMIRA NABOKOVA *ПИСЬМО В РОССИЮ*¹

Małgorzata Ulanek

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Polska

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9599-6669>

E-mail: malgorzata.ulanek@poczta.umcs.lublin.pl

Streszczenie: Punktem wyjścia proponowanych rozważań jest koncepcja gatunku Michaiła Bachtina, zgodnie z którą gatunek wypowiedzi zakłada określony rodzaj istnienia w rzeczywistości oraz szczególną relację z odbiorcą. Utwór Nabokova *Письмо в Россию* jest pod tym względem opowiadaniem modelowym. Jego protagonista – autor tytułowego *Listu* – tematyzuje sytuację pisarza na wygnaniu i poddaje refleksji zarówno byt, jak i egzystencjalny (*бытийный*) wymiar emigracji. Czyni to, stosując dwojaką strategię. Po pierwsze, bohater-pisarz wykorzystuje chwyt właściwy dla samego Nabokova: poetyzuje przestrzeń Berlina i przeobraża siłą wyobraźni byt (codziennosc), sposób „zamieszkiwania” na ziemi (Heidegger), podkreślając rolę duchowego wymiaru istnienia człowieka jako źródła szczęścia. Po drugie, wybór gatunku listu – formy wypowiedzi intymnej – również stanowi swoistą strategię, która pozwala oswoić obcą rzeczywistość i aktualizować „ślad” przeszłości w samotnej codzienności na wygnaniu.

Słowa kluczowe: Nabokov, Berlin, emigracja rosyjska, szczęście, samotność, pamięć

¹ Tekst niniejszego artykułu (w wersji skróconej) został wygłoszony na Międzynarodowej Konferencji Naukowej nt. *Душа вещи: быт и бытие русской эмиграции в ее книгах, письмах и воспоминаниях*, organizowanej przez Instytut Słowiańszczyzny Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego-Mazurskiego w Olsztynie oraz Dom Rosyjskiej Zagranicy im. A. Sołżenicyna w Moskwie w dniach 22–23 października 2018 r.

Submitted on January 10, 2020

Accepted on March 08, 2020

**A WRITER IN EXILE: ASPECTS OF EMIGRATION
IN VLADIMIR NABOKOV'S SHORT STORY
*A LETTER THAT NEVER REACHED RUSSIA***

Małgorzata Ulanek

Maria Curie-Skłodowska University, Lublin, Poland

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9599-6669>

E-mail: malgorzata.ulanek@poczta.umcs.lublin.pl

Abstract: The starting point of the proposed considerations is Mikhail Bakhtin's notion of genre, according to which genre of an utterance presupposes a particular kind of existence in reality and a special relationship with the recipient. Nabokov's work *A Letter That Never Reached Russia* is a model short story in this respect. Its protagonist – the author of the eponymous *Letter*, topicalizes the writer's situation in exile and takes under consideration both being as well as existential (*bytijnyj*) aspect of emigration. It is achieved using a twofold strategy. First of all, the hero-writer uses a trick specific to Nabokov himself: he poeticizes Berlin's space and, with the power of imagination, transforms being (everyday existence), the manner of inhabiting the Earth (Heidegger), emphasizing the role of the spiritual aspect of human existence as a source of happiness. Secondly, choosing the epistolary genre – a form of intimate expression – is also a kind of strategy that allows familiarizing an alien reality and actualizing the “trace” of the past in a solitary everyday life in exile.

Keywords: Nabokov, Berlin, Russian emigration, happiness, loneliness, memory

Я занят странными мечтами
в часы рассветной полутьмы:
что, если б Пушкин был меж нами –
простой изгнанник, как и мы?

Vladimir Nabokov, *Изгнание*

Vladimir Nabokov spędził poza ojczyzną większą część swojego życia. Niezależnie od tego, gdzie mieszkał jako obywatel świata: w Europie czy Ameryce, każdy „przybrany” kraj² nie mógł dorównać prawdziwemu domowi – Petersburgowi i położonemu w jego pobliżu rodzinnemu majątkowi – Wyrze. Pisarz nazywał okres emigracji „dobrowolnym wygnaniem” i podkreślał, że wspomnienia o ojczyźnie nie mają charakteru tęsknoty za dobrami materialnymi, za majątkiem, lecz są nostalgią za utraconym dzieciństwem:

Mój zadawniony (datujący się od roku 1917) spór z dyktaturą sowiecką absolutnie nie dotyczy kwestii własności. Żywią bezbrzeżną pogardę dla emigrantów, którzy „nienawidzą bolszewików” za to, że „ukradli” im pieniądze i ziemię. Nostalgia odczuwana przeze mnie latami sprowadza się do hipertroficznego poczucia utraconego dzieciństwa, nie zaś żalu za utraconymi banknotami.

I wreszcie – zastrzegam sobie prawo do tęsknoty za niszą ekologiczną:

...Pod mej Ameryki niebem

Часто вздыхаю до siebie

За тым *jednym* закатком Росји [Nabokov 2004, 64].

Ważne miejsce w doświadczeniu emigracyjnym Nabokova-Sirina zajmuje Berlin, gdzie mieszkał przez 15 lat (1922–1937) i to właśnie tu zdobywał pozycję w kręgach literackich [*Русский Берлин* 2003, 279–282; Руссова 2010, 60–69], zyskując z jednej strony, miano oryginalnego, dojrzałego pisarza, nadającego sens całej rosyjskiej literaturze emigracyjnej [Берберова 2010, 401]; z drugiej zaś nazywany był synem kucharki, pospolitym dziennikarzem, umiejącym władać piórem [Иванов 1997, 210]. Niezależnie od skrajnych poglądów krytyki na twórczość Nabokova bez wątplenia zarówno jego sposób kreowania świata przedstawionego, jak i ciekawe rozwiązania w aspekcie samego gatunku opowiadania stanowią interesujący materiał analityczny oraz pozwalają prześledzić artystyczne poszukiwania poety i prozaika. W tym kontekście szczególne znaczenie zyskują słowa Michaiła Cetlina, który różnicował jakość poezji i prozy Sirina, a jednocześnie zwracał uwagę na ówczesny problem swoistej stagnacji w procesie rozwoju gatunku opowiadania:

² W jednym z wywiadów w odpowiedzi na pytanie, czy obcy kraj może stać się Ojczyzną, Nabokov odpowiedział: „Америка, моя приемная страна, ближе всего моим представлениям о доме” [Погребная 2018, 543]. Zob. także [NDiaye 2008, 167–176].

Стихи Сирина менее интересны и своеобразны, чем его проза. Но многие рассказы написаны мастерски. В последнее время внимание русских читателей сосредотачивалось на романах, вероятно, потому, что традиция типично русского рассказа требовала, чтобы в нем решительно ничего не происходило. Но рассказы Сирина читаются с захватывающим интересом. И не только те, в которых есть внешне занимательная фабула, как „Картофельный Эльф”, „Подлец” или „Пассажир”, но и те, где увлекает только интенсивность внутреннего переживания [Цетлин 1997, 213].

Punktem wyjścia proponowanych rozważań czynimy koncepcję gatunku Michaiła Bachtina, zgodnie z którą każdy gatunek wypowiedzi zorientowany jest na określony rodzaj istnienia w rzeczywistości i szczególną relację z odbiorcą³. Utwór Nabokova *Письмо в Россию* (1925)⁴ jest pod tym względem opowiadaniem modelowym, mającym wyraźny rys autobiograficzny. Jego protagonista – autor tytułowego *Listu* – tematyzuje sytuację pisarza na wygnaniu i poddaje refleksji zarówno byt, jak i egzystencjalny (*бытийный*) wymiar emigracji. Istotne jest przy tym to, że wskazane opowiadanie to fragment niedokończonej powieści Nabokova, zatytułowanej *Счастье* [Набоков 2013, 698], stanowiącej, wedle słów pisarza, „materiał” dla *Maszeńki* (*Машенька*, 1926). Zdaniem Briana Boyda powieść *Maszeńka* „odpowiadała na żywione przez licznych emigrantów pragnienie odświeżania sobie wspomnień dawnego szczęśliwego życia w przedrewolucyjnej Rosji” [Boyd 2006, 127]. W opowiadaniu *Письмо в Россию* sytuacja fabularna również nie ogranicza się do doświadczenia jednego człowieka: obraz bezimennego pisarza zyskuje wartość uniwersalną – staje się jakby głosem wszystkich pisarzy przebywających na obczyźnie. Potwierdzeniem tego jest chociażby użycie w opowiadaniu sformułowania „my, pisarze”⁵, odnoszące się, być może, także do adresatki „przesłania”. Bohater utworu rozpoczyna list od przypomnienia chwil spędzanych z ukochaną w ojczystym Petersburgu:

Друг мой далекий и прелестный, стало быть ты ничего не забыла за эти восемь с лишком лет разлуки, если помнишь даже седых, в лазоревых ливреях, сторожей, вовсе нам не мешавших, когда, бывало, морозным петербургским утром встречались мы в пыльном, маленьком, похожем на табакерку, музее Суворова. Как славно целовались мы за спиной воскового гренадера! А потом, когда выходили из этих старинных сумерек, как обжигали нас серебряные пожары

³ „Różne gatunki mowy mogą ujawniać różne warstwy i aspekty osobowości (...)” [Bachtin 1986, 353]. Zob. także [Nelson, Gayk 2019, 168–186].

⁴ W tłumaczeniu Vladimira Nabokova na język angielski – *A Letter That Never Reached Russia*, zaś w przekładzie Michała Kłobukowskiego na język polski – *List, który nigdy nie dotarł do Rosji*.

⁵ W wersji anglojęzycznej „authors in exile” [Nabokov 2016, 155].

Таврического сада и бодрое, жадное гаканье солдата, бросавшегося по команде вперед, скользившего на гололедице, втыкавшего с размаху штык в соломенный живот чучела, посредине улицы [Набоков 2013, 189–190]⁶.

Już w tym początkowym fragmencie opowiadania Nabokov wprowadza element gry z czytelnikiem: bohater opisuje przecież nie swoje wspomnienie, lecz odtwarza poprzedni list ukochanej. Wobec tego Petersburg i miłość pozostały niejako w innym świecie, w innym wymiarze, który nadal wabi pisarza, stanowi dla niego wartość. Wskazuje na to m.in. semantyka słowa *прелестный*, odsyłająca do czasowników *прельщать*, *обаять*, *манить* [Даль 1981, III, 393] i podkreślająca nieustanną tęsknotę za domem. Po tym mentalnym powrocie do wydarzeń sprzed ośmiu lat protagonista opowiadania obiecuje kobiecie, że nie będzie więcej wracał pamięcią do ich wspólnej przeszłości: „Странно: я сам решил, в предыдущем письме к тебе, не вспоминать, не говорить о прошлом, особенно о мелочах прошлого (...). Не о прошлом, друг мой, я хочу тебе рассказывать” [190]. W liście to on pragnie „przenieść” ukochaną do Berlina i podczas nocnego spaceru, niczym przewodnik, zaprezentować jej miasto i życie jego mieszkańców:

Сейчас – ночь. Ночью особенно чувствуешь неподвижность предметов – лампы, мебели, портретов на столе. Изредка за стеной в водопроводе всхлипывает, переливается вода, подступая как бы к горлу дома. Ночью я выхожу погулять. В сыром, смазанном черным салом берлинском асфальте текут отблески фонарей; в складках черного асфальта – лужи; кое-где горит гранатовый огонек над ящиком пожарного сигнала, дома – как туманы, на трамвайной остановке стоит стеклянный, налитый желтым светом, столб, – и почему-то так хорошо и грустно делается мне, когда в поздний час пролетает, визжа на повороте, трамвайный вагон – пустой: отчетливо видны сквозь окна освещенные коричневые лавки, меж которых проходит против движенья, пошатываясь, одинокий, словно слегка пьяный, кондуктор с черным кошелем на боку [190].

Przejście od jasnego, intymnego, niemalże cudownego Petersburga do nocnego, szarego, wilgotnego i samotnego Berlina niewątpliwie tworzy kontrast i sprawia, że miasto wygnania wartościowane jest negatywnie. Wypada zatem zgodzić się ze Swietłaną Russową, która konstatuje:

Если „воздушному”, „призрачному” Петербургу у Набокова изоморфны сияние, сверкание, серебристый и золотистый цвета, детский смех, восторг, величавость, изобилие, теплота и праздничность, то „приземленному”, „чересчур реальному”, „слишком материальному”, ненавистному Берлину в рассказах,

⁶ Wszystkie cytaty z utworu *Письмо в Россию* pochodzą z tego wydania i w tekście będą oznaczane w nawiasie kwadratowym z podaniem strony.

романах, мемуарах писателя соответствуют будничность, сумеречность, бледность, тусклость, сырость, холод, отсутствие тайны, из цветов – черный, белый, серый, тускло-оливковый, тускло-коричневый, нищета, каторжный труд, усталость, скука, неопрятность, грубая пища, примитивность, безвкусица, скудность, скупоść, аляповатость, агрессивность и милитаризм [Руссова 2010, 65].

Berlin u Nabokova to więc negatyw Petersburga – przepelnionego we wspomnieniach bohatera szczęściem, młodzieńczą miłością, bez troską. Jednak, moim zdaniem, w opowiadaniu *Письмо в Россию* tylko w planie empirycznym, bytowym Berlin jest obcy i nieprzychylny dla emigranta. W podobny sposób zresztą miasto zostało przedstawione w *Проводнику по Берлине* (*Путеводитель по Берлину*, 1925) – innym opowiadaniu Nabokova, w którym niemiecka stolica postrzegana jest przez jednego z bohaterów jako „nudna i obca” („Скучный, чужой город. И жить в нем дорого...” [Набоков 2013, 210]). Tymczasem miasto widziane oczami protagonisty *Проводника* zyskuje charakterystykę wyjątkowego, egzotycznego, ale nie obcego, bowiem w „akcie indywidualnej twórczości”⁷, ponad przestrzeń empiryczną (tramwajów, oberży, ogrodu zoologicznego) kreuje on nową przestrzeń – niezwykłą dla wrażliwego artysty/pisarza i oswojoną, bliską nawet emigrantowi [Ułanek 2019, 59–71]. Tak też dzieje się w opowiadaniu *Письмо в Россию*: bohater-pisarz wykorzystuje chwyt właściwy dla samego Nabokova – poetyzuje przestrzeń Berlina i przeobraża siłą wyobraźni codzienność bytu:

А знаешь ли, с каким великолепным грохотом промахивает через мост, над улицей, освещенный, хохочущий всеми окнами своими поезд? Вероятно, он дальше предместья не ходит, но мрак под черным сводом моста полон в это мгновенье такой могучей чугунной музыки, что я невольно воображаю теплые страны, куда укачу, как только добуду те лишних сто марок, о которых мечтаю – так благодушно, так беззаботно [191].

Wrażliwe spojrzenie pisarza pozwala mu dostrzec magię i niezwykłość w zdawałoby się nieznaczących elementach opisywanej przestrzeni: witrynie sklepu, budynku kina, tańcach w kawiarni czy wizerunku konduktora w pustym tramwaju. Służy temu również sposób percepcji nocnego miasta: gra światła i cieni, paleta barw, nagromadzenie różnorodnych dźwięków. Taka strategia przeobrażania rzeczywistości, podobnie jak w *Проводнику по Берлине*, sprzyja oswojeniu obcej

⁷ Nabokov wielokrotnie podkreślał wyższość świata kreowanego/wyobrażanego (marzenie, sen) nad światem realnym: „(...) paradoks polega na tym, że rzeczywiste, autentyczne są oczywiście tylko te światy, które wydają się niezwykle. (...) Rzeczywistość przeciętna zaczyna gnąć i cuchnąć, skoro tylko a k t i n d y w i d u a l n e j t w ó r c z o ś c i i przestaje ożywiać subiektywnie postrzeganą strukturę” [Nabokov 2016, 132; wyróż. M.U.].

rzeczywistości. Martin Heidegger powiada, że sens bycia człowieka w świecie jest „stanem zamieszkiwania” i winien być rozumiany jako akt osvajania, który służy pokonaniu obcości. Zdaniem filozofa pomocny okazuje się w tym procesie język źródłowej przestrzenności, czyli „język bycia” – wyrażania pierwotnego sensu „posiadania domu”, „bycia u siebie”; jest to język pozwalający nie tylko mówić o przestrzeni, lecz także egzystencjalnie tematyzować tę przestrzeń [Heidegger 1974, 139–140; Buczyńska-Garewicz 2005, 11]. Warto w związku z tym podkreślić, że protagonista opowiadania Nabokova neguje oczekiwania wobec pisarzy emigrantów – nosicieli słowa: „(...) ведь нам, писателям, должна быть свойственна возвышенная стыдливость слова, а меж тем я сразу же, с первых же строк, пренебрегаю правом прекрасного несовершенства” [190]. „Buntowniczą” postawę bohatera-emigranta, chociażby w zakresie sposobu posługiwania się językiem, można traktować jako odpowiedź na nijaką codzienność i wyraz pragnienia pisarza, by wznieść się na poziom wyższy, duchowy⁸. W jednym z wywiadów Vladimir Nabokov oświadczył: „Искусство – это изгнание”, zaś zapytany przez Nurit Beretsky: „Беженец – человек, у которого нет корней?”, odpowiedział: „Отсутствие корней менее важно, чем дозволенная возможность расти и цвести в полной – и очень приятной – пустоте” [Погребная 2018, 543]⁹. W analizowanym opowiadaniu mamy więc do czynienia z dwoma wymiarami emigracji: pierwszy związany jest z *bytem*, drugi – z *byciem*. Twórcza wyobraźnia bohatera utworu *Письмо в Россию* pozwala z pewnością ukazać inny wymiar doświadczania emigracji, duchowy wymiar istnienia człowieka, akcentujący jego pierwotną potrzebę poszukiwania szczęścia, pokonywania samotności, odczuwania tęsknoty za domem i drugim człowiekiem. Można by mnożyć przykłady, podążając za autorem listu: samotny konduktor w tramwaju czy mężczyzna wracający z pracy do domu, w którym nikt na niego nie czeka. Warto przytoczyć historię samobójstwa staruszki, opisywaną przez bohatera:

В такую ночь на православном кладбище, далеко за городом, покончила с собой на могиле недавно умершего мужа семидесятилетняя старушка. Утром я случайно побывал там, и сторож, тяжкий калека на костылях, скрипевших при каждом размахе тела, показал мне белый невысокий крест, на котором старушка повесилась, и приставшие желтые ниточки там, где натерла веревка

⁸ Nina Berberowa podkreślała, że problemem „młodych” pisarzy emigracyjnych jest brak stylu, niemożność jego odnowy. Jej zdaniem Vladimir Nabokov jako pierwszy przeszedł tę twórczą metamorfozę – stworzył nowy styl literacki i nowego czytelnika [Berberowa 2010, 403].

⁹ W swej autobiografii pisarz wspomina po latach: „Kiedy dziś patrzę wstecz na owe lata wygnania, widzę, że wiodłem, wraz z tysiącami innych Rosjan, dziwny, lecz całkiem miły żywot, w niedostatku materialnym i intelektualnym zbytku (...)” [Nabokov 2004, 247–248].

(„новенькая”, – сказал он мягко). Но таинственнее и прелестнее всего были серповидные следы, оставленные ее маленькими, словно детскими, каблучками в сырой земле у подножья. „Потопталась маленько, а так, – чисто”, заметил спокойно сторож, – и, взглянув на ниточки, на ямки, я вдруг понял, что есть детская улыбка в смерти [192; wyróż. M.U.].

Mogłoby się wydawać, że to tragiczne wydarzenie, nieprzypadkowo na rosyjskim cmentarzu, jeszcze bardziej pogłębia dramatyczną sytuację człowieka – emigranta z Rosji. Jednak i tu zaakcentowano dwuwymiarowość ludzkiej egzystencji: życie – śmierć, doczesność – wieczność, byt – bycie. Dla protagonisty opowiadania śmierć staruszki związana jest z tajemnicą – aktem przejścia (dążenia) do wieczności, a jednocześnie z powrotem do dziecięcości, utożsamianej z czystością, niewinnością (dziecięce ślady, dziecięcy uśmiech w śmierci). O takim powrocie czytamy wszakże w ewangelicznym wezwaniu: „(...) если не обратитесь и не будете как дети, не войдете в Царство Небесное” [Библия 2007, 1034, Мф 18: 3]. Wobec tego w opowiadaniu *Письмо в Россию* samobójstwo kobiety wiąże się z uniwersalną sytuacją antropologiczną, z przeświadczeniem, że człowiek jest stworzony do szczęścia. Przywołajmy w związku z tym refleksję Maxa Schelera, wyróżniającego cztery poziomy uczuć. Jednym z nich – poziomem najważniejszym – są *czysto-duchowe uczucia metafizyczno-religijne*, do których filozof zalicza m.in. szczęśliwość [Scheler 1994, 7–8]. To w tych uczuciach, jak powiada Scheler, ujawnia się „doskonalenie i obniżanie własnej wartości naszej duchowo-psychicznej *osoby*” [Scheler 1994, 9]. W opowiadaniu Nabokova to właśnie kategoria szczęścia okazuje się kluczowa:

Быть может, друг мой, и пишу я все это письмо только для того, чтобы рассказать тебе об этой легкой и нежной смерти. Так разрешилась берлинская ночь. Слушай, я совершенно счастлив. Счастье мое – вызов. Блуждая по улицам, по площадям, по набережным вдоль канала, – рассеянно чувствуя губы сырости сквозь дырявые подошвы, – я с гордостью несу свое необъяснимое счастье [192].

Autor listu do ukochanej/do Rosji koncentruje uwagę na tym, co jest dla niego źródłem przyjemności i impulsem do wspomnień – powrotu do dawnej bez troski. Stąd w relacji z nocnego spaceru wielokrotnie pojawiają się sformułowania typu: lubię czasem posłuchać, lubię obserwować, z przyjemnością patrzę. Nie bez przyczyny opisuje on nocne życie miasta, kiedy ujrzeć można więcej: „Ночью особенно чувствуешь неподвижность предметов (...)” [190]. (Nocna) Statyczność przedmiotów uruchamia inny poziom percepcji codzienności. Berlin zyskuje aurę wspaniałości, gdyż pisarz dostrzega i wartościuje m.in. niezwykłą chwilę zapalanego światła, gdy ktoś wraca do domu („засияет на одну удивительную минуту мягкий свет” [190]), wspaniały turkot pociągu („великолепный грохот поезда” [191]),

cudowną, lśniąca łzę spływającą po policzku dziewczyny („чудесная глицериновая слеза” [191]), urokliwe ślady obcasów martwej staruszki [192]. Są to przejawy szczęścia, zaś jego prawdziwym źródłem stają się intuicja wieczności i Boska szczodrość. Szczęście dla bohatera to doświadczanie tej szczodrości, otwartość na nią, intencja, by ją odczuć i, dostrzegając, ogarnąć: „А иногда появится, – и это, разумеется, божественно, – сама жизнь, которая не знает, что снимают ее, – случайная толпа, сияющие воды, беззвучно, но зримо шумящее дерево” [191]. Pisarz-emigrant żyje zatem w wymiarze duchowym i to właśnie w tej sferze, w „intelektualnym zbytku” [Nabokov 2004, 248], przed nim i przed innymi „wygnańcami” otwierają się możliwości budowania oraz doświadczania szczęścia.

Istotny w związku z tym okazuje się u Nabokova wybór gatunku listu – formy wypowiedzi intymnej, również stanowiący swoistą strategię, która sprzyja myśleniu o problemie doświadczania emigracji. Chociaż w liście bohater deklaruje odejście od osobistych wspomnień, to jednak przyjęta forma gatunkowa jest sensotwórcza: pozwala odnowić relację z nieobecną ukochaną oraz aktualizować „ślad” przeszłości w samotnej codzienności na wygnaniu. W ten sposób pisarz osiąga stan szczęśliwości czy też, jak to określa Maxim Shrayer, „stan nieziemskiego szczęścia” [Shrayer 1999, 296]. Natomiast strategia wspomnieniowa, która przecież zostaje przez bohatera zanegowana poprzez obietnicę złożoną ukochanej, znajduje kontynuację na innej płaszczyźnie. Pisarz posługuje się cytataми z Puszkina: „Помнишь, как Пушкин написал о вальсе: «однообразный и безумный»”; „чета мелькает за четой”¹⁰ [192]. Tego typu przywołanie przeszłości (także literackiej) pozwala z jednej strony zwrócić uwagę na krótkotrwałość, ulotność tego, co doczesne, a z drugiej – podkreślić wartość tego, co pozostaje niezmiennie i co w owej prostej szczodrości otacza ludzką samotność¹¹:

Прокатят века, – школьники будут скучать над историей наших потрясений, – все пройдет, все пройдет, но счастье мое, милый друг, счастье мое останется,

¹⁰ Odnajdujemy tu odwołanie do *Eugeniusza Oniegina*: „Однообразный и безумный, // Как вихорь жизни молодой, // Кружится вальса вихорь шумный; // Чета мелькает за четой. // К минуте мщенья приближаясь, // Онегин, втайне усмехаясь, // Подходит к Ольге” [Пушкин 1975, 100]. Według Aleksandra Dolinina Nabokov polemizuje w tym miejscu z Andriejem Bielum, krytykującym ówczesną modę na fokstrotę: „Цитатой из «Евгения Онегина» Набоков подчеркивает, что для него нет существенной разницы между «однообразным и безумным» вальсом пушкинской эпохи и фокстротом современных танцевальных залов: «простое человеческое веселье» остается неизменным, какие бы исторически изменчивые средства выражения оно себе ни находило” [Долинин 2004, 182; wyróż. M.U.].

¹¹ W tej samotności bohater Nabokova często odnajduje spełnienie, radość czy wolność, jak np. w wierszu *Есть в одиночестве свобода* (1921).

– в мокром отражении фонаря, в осторожном повороте каменных ступеней, спускающихся в черные воды канала, в улыбке танцующей четы, во всем, чем Бог окружает так щедро человеческое одиночество [192–193].

Na zakończenie warto dodać, że problem i kategoria szczęścia stały się przedmiotem refleksji w twórczości innych pisarzy emigracyjnych, np. Gajto Gazdanowa, często porównywanego z Vladimirem Nabokovem. Autor opowiadania *Счастье* (1932) prezentuje dwa sposoby postrzegania świata oraz rozumienia szczęścia przez ojca i syna. Przy tym ważne jest to, że ojciec – optymista i marzyciel, który, wedle słów syna, „(...) родился, чтобы быть счастливым” [Газданов 2009, 348], pojmuje istotę szczęścia dopiero wtedy, gdy traci wzrok, gdy we śnie *wyraźnie widzi* rzekę, drzewa, nawet gwiazdy w ciągu dnia. Sens odzyskanego szczęścia w utworze Gazdanova [Cymborska-Leboda 2018, 170–172], podobnie jak u Nabokova, związany jest z mentalnym powrotem do dzieciństwa oraz z intuicją wieczności. Wszystko bowiem przemienie zmiecione przez „wicher czasu”, jednak w wielkości Boga, w Jego szczodrości i wiecznym trwaniu szczęście będzie trwać.

BIBLIOGRAFIA

- Bachtin Michaił. 1986. *Estetyka twórczości słownej*. Przeł. Ulicka D. Oprac. przekł. i wstęp Czaplejewicz E. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Boyd Brian. 2006. *Nabokov. Dwa oblicza*. Oprac. i przeł. Sadkowski W. Warszawa: Wydawnictwo Książkowe Twój Styl.
- Buczyńska-Garewicz Hanna. 2005. *Język przestrzeni u Heideggera (I)*. „Teksty Drugie” nr 4: 9–28.
- Heidegger Martin. 1974. *Budować, mieszkać, myśleć*. Przeł. Michalski K. „Teksty. Teoria literatury, krytyka, interpretacja” nr 6 (18): 137–152.
- Nabokov Vladimir. 2004. *Pamięci, przemów. Autobiografia raz jeszcze*. Przeł. z ang. Kołyszko A. Posł. opatr. Engelking L. Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA.
- Nabokov Vladimir. 2016. *Collected Stories*. London: Penguin Books.
- Nabokov Vladimir. 2016. *Własnym zdaniem*. Przeł. Szczubiałka M. Warszawa: Aletheia.
- NDiaye Iwona Anna. 2008. *Hipertrofia tęsknoty za utraconym domem w poezji emigrantów rosyjskich „pierwszej fali”*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
- Nelson Ingrid, Gayk Shannon. 2019. *Gatunek jako forma życia*. Przeł. Grochowski G. „Teksty Drugie” nr 3: 168–186.
- Scheler Max. 1994. *Cierpienie, śmierć, dalsze życie. Pisma wybrane*. Przeł. wstępem i przyp. opatr. Węgrzecki A. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Shrayer Maxim D. 1999. *The World of Nabokov's Stories*. Austin: University of Texas Press.
- Ułanek Małgorzata. 2019. *Oswajanie Berlina: strategie pisarskie w opowiadaniu Vladimira Nabokova „Przewodnik po Berlinie”*. „Slavia Orientalis” nr 1: 59–71.

Берберова Нина Николаевна. 2010. *Курсив мой*. Москва: Издательство Астрель.

Библия, или Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. 2007. Киев: Издание Свято-Успенской Киево-Печерской Лавры.

- Газданов Гайто. 2009. *Собрание сочинений: В 5 т. Т. 2: Роман. Рассказы. Документальная проза*. Под. общ. ред. Красавченко Т.Н. и др. Москва: Эллис Лак.
- Даль Владимир 1981. *Толковый словарь живого великорусского языка*. Т. 3. Москва: Русский язык.
- Долинин Александр. 2004. *Истинная жизнь писателя Сирин. Работы о Набокове*. Санкт-Петербург: Академический проект.
- Иванов Георгий. 1997. В. Сирин. «Машенька», «Король, дама, валет», «Защита Лужина», «Возвращение Чорба». В: *Владимир Набоков: pro et contra*. Т. 1. Сост. Аверина Б., Маликовой М., Долинина А., Комментар. Белодубровского Е., Левинтона Л., Маликовой М., Новикова Н. Санкт-Петербург: Издательство РХГА: 209–211.
- Набоков Владимир. *Изгнание*. (online): https://45parallel.net/vladimir_nabokov/stihi/#izgnane (доступ 28.09.2018).
- Набоков Владимир. 2013. *Полное собрание рассказов*. Сост. Бабииков А. Предисл. Набоков Д. Санкт-Петербург: Азбука.
- Погребная Яна. 2018. *Тема изгнания и концепция искусства в неизвестном интервью В.В. Набокова: Интервью Нурит Берецки для израильской газеты «Маарив» (январь, 1970)*. «Бюллетень науки и техники» № 4: 531–547.
- Пушкин Александр Сергеевич. 1975. *Евгений Онегин*. В: *Собрание сочинений: В 10 т. Т. 4: Евгений Онегин. Драматические произведения*. Прим. Благого Д.Д., Бонди С.М. Москва: Художественная литература: 7–180.
- Русский Берлин*. 2003. Сост. предисл. и персоналии Сорокиной В.В. Москва: Издательство Московского университета.
- Руссова Светлана. 2010. *По Берлину. В поисках следов исчезнувших цивилизаций*. Москва: Языки славянских культур.
- Цетлин Михаил. 1997. В. Сирин. *Возвращение Чорба. Рассказы и стихи*. В: *Владимир Набоков: pro et contra*. Т. 1. Сост. Аверина Б., Маликовой М., Долинина А. Комментар. Белодубровского Е., Левинтона Г., Маликовой М., Новикова В. Санкт-Петербург: Издательство РХГА: 212–213.
- Цимборска-Лебода Мария. 2018. *Между билингвизмом и интертекстуальностью (чужое слово как подтекст). От Бердяева до Газданова*. «Educatio Nova» nr 3: 159–174.

REFERENCES

- Bachtin Michail. 1986. *Estetyka twórczości słownej*. Trans. Ulicka D. Adapt. trans. and preface Czaplejewicz E. Warsaw, Państwowy Instytut Wydawniczy. (In Polish)
- Berberova Nina Nikolaevna. 2010. *Kursiv moj* [The Italics are Mine]. Moscow, Izdatel'stvo Astrel'. (In Russ.)
- Bibliá, ili Knigi Svâšennogo Pisaniâ Vethogo i Novogo Zaveta* [The Holy Bible. Old and New Testaments]. 2007. Kiev, Izdanie Svâto-Uspenskoj Kievo-Pečerskoj Lavry. (In Russ.)
- Boyd Brian. 2006. *Nabokov. Dwa oblicza*. Adapt. and trans. Sadkowski W. Warsaw, Wydawnictwo Książkowe Twój Styl. (In Polish)
- Buczyńska-Garewicz Hanna. 2005. *Język przestrzeni u Heideggera (I)*. “Teksty Drugie” no 4, pp. 9–28. (In Polish)
- Cetlin Mihail. 1997. *V. Sirin. Vozvrašenie Ćorba. Rasskazy i stihy* [V. Sirin: The Return of Chorb. Short Stories and Poems]. In: *Vladimir Nabokov: pro et contra*. Vol. 1. Eds Averin B., Malikova M., Dolinin A. Notes by Belodubrovskij E., Levinton G., Malikova M., Novikov V. Saint Petersburg, Izdatel'stvo RHGA, pp. 212–213. (In Russ.)

- Cymborska-Leboda Maria. 2018. *Meždu bilingvizmom i intertekstual'nost'û (čužoe slovo kak podiektst). Ot Berdâeva do Gazdanova* [Between Bilingualism and Intertextuality (the Other Word as a Subtext). From Berdyaev to Gazdanov]. "Educatio Nova" no 3, pp. 159–174. (In Russ.)
- Daľ Vladimir. 1981. *Tolkovyj slovar' živogo velikorusckogo âzyka*. Vol. 3 [The Explanatory Dictionary of the Living Great Russian Language. Vol. 3]. Moscow, Russkij âzyk. (In Russ.)
- Dolinin Aleksandr. 2004. *Istinnaâ žizn' pisatelâ Sirina. Raboty o Nabokove* [The Real Life of The Writer Sirin. Works about Nabokov]. Saint Petersburg, Akademičeskij proekt. (In Russ.)
- Gazdanov Gajto. 2009. *Sobranie sočinenij: V 5 Vol. Vol. 2: Roman. Rasskazy. Dokumental'naâ proza* [Collected Works: 5 volumes. Vol. 2: Novel. Short Stories. Documentary Prose]. Ed. Krasavčenko T.N. et al. Moscow, Êllis Lak. (In Russ.)
- Heidegger Martin. 1974. *Budować, mieszkać, myśleć*. Trans. Michalski K. "Teksty. Teoria literatury, krytyka, interpretacja" no 6 (18), pp. 137–152. (In Polish)
- Ivanov Georgij. 1997. *V. Sirin. "Mašen'ka", "Korol', dama, valet", "Zašita Lužina", "Vozvrašenie Ćorba"* [V. Sirin. "Mary", "King, Queen, Knave", "The Defense", "The Return of Chorb"]. In: *Vladimir Nabokov: pro et contra*. Vol. 1. Eds Averin B., Malikova M., Dolinin A. Notes by Belodubrovskij E., Levinton G., Malikova M., Novikov V. Saint Petersburg, Izdatel'stvo RHGA, pp. 209–211. (In Russ.)
- Nabokov Vladimir. *Izgnan'e* [Exile]. Available at: https://45parallel.net/vladimir_nabokov/stihi/#izgnane (Accessed 28 September 2018). (In Russ.)
- Nabokov Vladimir. 2004. *Pamięci, przemów. Autobiografia raz jeszcze*. Trans. Kołyszko A. Afterword by Engelking L. Warsaw, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA. (In Polish)
- Nabokov Vladimir. 2013. *Polnoe sobranie rasskazov* [The Complete Short Stories]. Ed. Babikov A. Preface by Nabokov D. Saint Petersburg, Azbuka. (In Russ.)
- Nabokov Vladimir. 2016. *Collected Stories*. London, Penguin Books.
- Nabokov Vladimir. 2016. *Własnym zdaniem*. Trans. Szczubiałka M. Warsaw, Aletheia. (In Polish)
- NDiaye Iwona Anna. 2008. *Hipertrofia tęsknoty za utraconym domem w poezji emigrantów rosyjskich „pierwszej fali"*. Olsztyn, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. (In Polish)
- Nelson Ingrid. Gayk Shannon. 2019. *Gatunek jako forma życia*. Trans. Grochowski G. "Teksty Drugie" no 3, pp. 168–186. (In Polish)
- Pogrebnaâ Âna. 2018. *Tema izgnaniâ i koncepcia iskusstva v neizvestnom interv'û V.V. Nabokova: Interv'û Nurit Berecki dlâ izrail'skoj gazety "Maariv" (ânvar', 1970)* [The Theme of "Exile" and the Concept of Art in an Unknown Interview Nabokov: an Interview with Nurit Beretsky for the Israeli Newspaper "Maariv" (January 1970)]. "Bülleten' nauki i tehniki" no 4, pp. 531–547. (In Russ.)
- Puškín Aleksandr Sergeevič. 1975. *Evgenij Onegin* [Eugene Onegin]. In: *Sobranie sočinenij: V 10 Vol. Vol. 4: Evgenij Onegin. Dramatičeskie proizvedeniâ* [Collected Works in 10 volumes. Vol. 4: Eugene Onegin. Dramatics Works]. Notes by Blagoj D.D., Bondi S.M. Moscow, Hudožestvennaâ literatura, pp. 7–180. (In Russ.)
- Russkij Berlin* [Russian Berlin]. 2003. Select., preface by Sorokina V.V. Moscow, Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta. (In Russ.)
- Russova Svetlana. 2010. *Po Berlinu. V poiskah sledov isčeznuvših civilizacij* [Around Berlin. In Search of Traces of Lost Civilizations]. Moscow, Âzyki slavânskikh kul'tur. (In Russ.)
- Scheler Max. 1994. *Cierpienie, śmierć, dalsze życie. Pisma wybrane*. Trans., preface and notes by Węgrzecki A. Warsaw, Wydawnictwo Naukowe PWN. (In Polish)
- Shrayer Maxim D. 1999. *The World of Nabokov's Stories*. Austin, University of Texas Press. (In English)
- Ułanek Małgorzata. 2019. *Oswajanie Berlina: strategie pisarskie w opowiadaniu Vladimira Nabokova "Przewodnik po Berlinie"*. "Slavia Orientalis" no 1, pp. 59–71. (In Polish)